

Politiek en waarheid

Gepubliceerd in: *Filosofie Magazine*, nr. 4, 2007.

In het regeerakkoord maken de coalitiepartijen korte metten met een onderzoek naar de Nederlandse militaire steun aan de oorlog in Irak. Toch eisen meer en meer politici én burgers openheid over de gang van zaken. Geschiedsfilosoof Frank Ankersmit en Badioukenner Marc Schuilenburg over politiek en waarheid .

Hoewel de Partij van de Arbeid (PvdA) in haar oppositie-jaren meerdere malen aandrang op een parlementaire enquête naar de motieven van de Nederlandse steun aan de '*coalition of the willing*', is het huidige regeerakkoord daar opvallend zwijgzaam over. Volgens de nieuwe PvdA-fractievoorzitter Jacques Tichelaar 'een zwaar verlies', maar noodzakelijk voor deelname aan de regering. Burgerbewegingen als *Openheid over Irak* nemen hier – gesteund door diverse politieke partijen – geen genoegen mee en willen dat de waarheid boven tafel komt.

'Je moet je realiseren dat je met de waarheid in de politiek niet zo ver komt', reageert Ankersmit. 'Als je het begrip waarheid in de strikte zin hanteert is het een eigenschap van uitspraken over de werkelijkheid. Deze kunnen waar of onwaar zijn. Veel van wat door politici wordt gezegd, valt echter buiten deze categorie. De feiten worden in de politiek vaak geïnterpreteerd op basis van de groep die een politicus vertegenwoordigt en daaruit volgende morele afwegingen.' Volgens Ankersmit ligt hier een overeenkomst met de geschiedenis als wetenschap: 'Een geschiedenis-interpretatie is meestal gebaseerd op goed gedocumenteerde feiten, maar het blijft een voorstel om op een bepaalde manier naar de werkelijkheid te kijken. Dit is in wezen een metafoor: enerzijds beschrijvend – bijvoorbeeld 'Jan is een varken', omdat hij onfatsoenlijk eet en winden laat – maar er is ook sprake van een normatief element, het idee dat Jan dat eigenlijk zijn gedrag zou moeten veranderen. Politiek gezien is een metafoor de *missing link* tussen het "is" en het "ought", tussen de feitelijke waarheid en wat volgens de politicus de meest wenselijke lijn zou zijn.'

De complexe verhouding tussen politiek en waarheid is een thema dat politieke denkers al eeuwen bezighoudt. De 16e-eeuwse werken *Il Principe (De Vorst)* en *Discorsi (Verhandelingen)* van Niccolò Machiavelli zijn daarvan een goed voorbeeld. Ankersmit: 'Bij Machiavelli gaat het over heersers die met elkaar in conflict zijn: buitenlandse politiek dus. In zulke situaties het vaak beter om niet de gehele waarheid te vertellen. Het is wat dat betreft niet toevallig dat vrijwel gelijktijdig het werk *Il libro del Cortegiano (Het boek van de Hoveling)* van Baldassare Castiglione verscheen. Waar Machiavelli er in de politiek op wijst dat volledige openheid niet gewenst is, verwacht Castiglione van de welopgevoede hoveling dat hij op zijn woorden let en niet zomaar alles zegt wat hij denkt. Machiavelli en Castiglione zaten in de hoek van het "Renaissance-humanisme": mensen die zich zowel bezig hielden met het besturen van een staat als met het bestuderen van de klassieke erfenissen. Zij waren ervan overtuigd dat het gesproken, politieke woord vooral een kwestie is van retorica. Dat het woord een scheppende functie kan hebben in de politieke werkelijkheid: via metaforen kun je anderen ervan overtuigen dat een bepaalde politiek het beste is en kan er een nieuwe politieke realiteit ontstaan.'

Ankersmit verbindt deze retorische visie met het 'nominalisme versus realisme'-debat, dat in de Middeleeuwen de kop opstak. 'In de Middeleeuwen woedde een strijd tussen de realisten – voorstanders van een strikte koppeling tussen taal en werkelijkheid – en de nominalisten. Zij stellen dat het woord een eigen autonomie heeft ten opzichte van de werkelijkheid. Hier ligt de basis van het Renaissance-humanisme en het besef dat er een zekere losheid bestaat in de relatie tussen taal en werkelijkheid, die retorisch "geëxploiteerd" kan worden om nieuwe politieke realiteiten te scheppen. In de geschiedsschrijvingen over Florence zie je bijvoorbeeld dat men politiek vrij was zolang het retorische woord hoogtij vierde en dat het met de politieke vrijheid gedaan was zodra het woord alleen "de waarheid" – van bijvoorbeeld een paus – mocht uitdrukken.'

Door het besef dat met de waarheid voorzichtig omgegaan moet worden, zijn wij nette en

beschaafde mensen geworden, stelt Ankersmit. 'Veel ellende in de geschiedenis van de wereld is voortgekomen uit "waarheidszoekerij", uit grote speculatieve systemen als het nazisme en communisme. Als de waarheid op dat niveau haar intrede doet in de politiek, is het uitkijken geblazen. Daarom is die nominalistische, retorische traditie de vrijheid van de burger veel meer gediend dan "de waarheid". Wij hebben de regels van de parlementaire democratie nodig: temidden van alle rituelen en debatten rijst – in het spreken – langzamerhand het politieke probleem op. De humanistische traditie zou ons weer moeten leren dat politieke retorica van belang is om het politieke probleem zijn contouren te geven. Over het algemeen moet je in de politiek niet naar de waarheid zoeken, maar aan de oppervlakte blijven. Zoals Karl Marx het verwoordde: een handwerker die een blok hout bewerkt, hoeft dat hout niet te analyseren op zijn soortelijk gewicht en chemische samenstelling. Daar heeft hij niets aan, de waarheid die voor hem van belang is, is hoe het materiaal op zijn handen en gereedschap reageert. Zo is het in de politiek ook. De politicus moet zijn "waarheden" vinden aan de oppervlakte: in de interactie met het publiek en nergens anders.'

Postpolitiek

De manier waarop de parlementaire enquête over Irak tot inzet is gemaakt van onderhandelingen bij de totstandkoming van het regeerakkoord, zou door de bril van de Franse filosoof Alain Badiou kunnen worden beschouwd als 'postpolitiek'. Hierbij maken ideologische motieven als universele rechtvaardigheid plaats voor een 'politiek van het contract': een strategisch-zakelijke onderhandeling waarbij het compromis centraal staat. Schuilenburg: 'Een postpolitiek wordt niet langer gefundeerd door het grotere verhaal, maar wisselt principiële standpunten in voor pragmatische oplossingen. Het is een politiek van managers.'

Kenmerkend voor de politieke ideeën van Badiou is dat hij uitgaat van 'de subjectieve wet van de democratie', stelt Schuilenburg. 'Daarmee bedoelt hij dat iedere politieke partij – hoe radicaal haar standpunten ook zijn – zich altijd schikt naar de regels van het democratische spel en zich houdt aan de uitgangspunten van de parlementaire democratie. Een duidelijk voorbeeld hiervan was de Lijst Pim Fortuyn (LPF). In hun oorsprong ging zij volkomen in tegen de gebruiken van de gevestigde orde, maar toen ze eenmaal in de Tweede Kamer zat, ging de partij geheel in diezelfde gebruiken op. Je ziet het ook terug in de antiglobalisme-beweging. Uiteindelijk voegt men zich aan de tafel van het grootkapitaal en treedt men in gesprek met personen met ideeën die ze eigenlijk willen bestrijden. Badiou wil laten zien dat onze democratie altijd op deze manier werkt. Je kunt je nooit onttrekken aan haar interne wetten, je moet altijd de spelregels volgen.'

Het beste voorbeeld van Badiou's subjectieve wet van de democratie is volgens Schuilenburg het huidige regeerakkoord: 'In het regeerakkoord vindt eigenlijk een uitonderhandeling plaats van de democratische rechtsstaat. Over een belangrijke kwestie als de parlementaire enquête wordt gewoon onderhandeld. Daarom is er geen sprake van een regeerakkoord, maar van een "regeercontract": de democratie wordt als het ware voor vier jaar stilgezet. De opvallende draai van de PvdA inzake de kwestie van de enquête naar Irak past hier perfect in.'

Als onze parlementaire democratie geen *echte* democratie is, hoe moet een democratie er volgens Badiou dan uitzien? 'Badiou stelt altijd maar één vraag, volgens hem dé centrale vraag van een democratie: "Op welke manier worden mensen geteld?" Deze vraag vertrekt vanuit zijn mathematische opvatting van de werkelijkheid en komt erop neer dat ieder mens als één geteld moet worden, en dus gelijk is aan elk ander mens. Als we dan kijken naar de situatie in Irak blijkt – op grond van Badiou's gelijkheidsbeginsel – al snel dat mensen niet gelijk geteld worden. De bijna drieduizend doden in New York lijken zwaarder te tellen dan het aantal doden als gevolg van de oorlog in Irak (de schattingen hierover lopen overigens uiteen van dertigduizend tot ruim een half miljoen, red.). Dit betekent volgens Badiou dat de Westerse democratie vertrekt vanuit een bevoorrechte groep, die niets anders is dan het vleesgeworden Amerikaans imperialisme. In onze Westerse interpretatie van een parlementaire democratie – de postpolitiek – worden mensen ongelijk geteld.'

Het is volgens Badiou dan ook zaak over te stappen naar een *andere* politiek, legt Schuilenburg uit. 'Neem Badiou's persoonlijke leven: hij stemt niet en neemt geen deel aan dé – parlementaire – politiek. Naar eigen zeggen bedrijft hij niet dé politiek, maar *een* politiek. De politiek waar Badiou op doelt gaat uit van een specifieke situatie, een lokale ontbinding van het gemeengoed, en niet vanuit een bevoorrechte groep, of vanuit een bepaalde cultuur of huidskleur. Dit gelijkheidsbeginsel is voor Badiou dé notie van democratie: iedereen telt als één. Hij bracht dit in Frankrijk bijvoorbeeld in de praktijk door op te komen voor de gelijke rechten van de *sans-papiers*, de illegalen zonder papieren. Onder de leus '*Iedereen die hier is, is van hier*' voerde zijn *Organisation Politique* actie om de aanwezigheid van deze mensen voor een groot publiek zichtbaar te maken en hun legalisatie mogelijk te maken.

Tijd om de balans op te maken. Is een parlementaire enquête naar de Nederlandse militaire steun aan de oorlog in Irak – in het licht van het voorgaande – wenselijk, of juist niet? Schuilenburg: 'Badiou zou – ondanks dat hij het beste met iedereen voor heeft – wijzen op het deficit van een parlementaire enquête. Zo'n onderzoek is immers niets anders dan een vorm van postpolitiek, onderhevig aan de subjectieve wet van de democratie. Kijk naar de hoeveelheid enquêtes die in Nederland de laatste jaren aan de orde zijn geweest en naar de consequenties die daaraan verbonden zijn: de hoeveelheid enquêtes is tot een hoogtepunt gestegen, terwijl de politieke consequenties evenredig zijn afgenomen. Het is verworden tot een lapmiddel om de parlementaire democratie voort te laten bestaan.' Ankersmit heeft meer vertrouwen in een dergelijk onderzoek, met name om de 'contouren van het probleem' duidelijk te krijgen: 'Het zou juist een goede zaak zijn openheid te geven over de situatie op het moment dat wij besloten hebben Amerika te steunen. Niet alleen vanwege Irak, maar vooral om meer bewustwording te kweken over het gegeven dat wij bondgenoot zijn van een bedenkelijke wereldmacht als de Verenigde Staten van George Bush. Ik zou graag weten waarom wij dat nog steeds doen en of wij daar wel mee door moeten gaan.'

Door Johan van de Werken